

*Приходько В. О.,**викладач кафедри криміналістики та судової експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ МВС УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню правових підстав використання криміналістичних обліків МВС України. Досліджено та проаналізовано чинні нормативно-правові акти, що регламентують їх функціонування. Висвітлено сучасний стан правового регулювання криміналістичних обліків.

Ключові слова: криміналістичні обліки, правові підстави, правове регулювання, МВС України.

Постановка проблеми. Питання щодо нормативно-правового забезпечення використання криміналістичних обліків під час розслідування кримінальних правопорушень є дуже важливим, оскільки має здійснюватися на законних підставах і в суворій відповідності до загальних засад кримінального провадження. Водночас досконале правове забезпечення функціонування криміналістичних обліків стає запорукою дотримання основних принципів інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів, а саме: законності, ефективності, захищеності інформації, безперервності та своєчасності забезпечення інформацією.

Актуальність теми дослідження зумовлена реформуванням системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) та оновленням нормативно-правової бази. Насамперед, ідеться про утворення нового профільного відомства – Національної поліції (далі – НП) України, підрозділам якої, зокрема Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки (далі – ДІАП), належить компетенція щодо адміністрування та забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем. Водночас не варто забувати й про Експертну службу та Департамент інформатизації МВС України, що є відокремленими від структури НП України, але до їхніх основних завдань також належать забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації тощо.

Нормативно-правове забезпечення діяльності новостворених підрозділів оновилося, а відповідні законодавчі нововведення відобразилися безпосередньо на правовому регулюванні криміналістичних обліків, що ними ведуться.

Дослідження та висвітлення на науковому рівні сучасного нормативно-правового забезпечення функціонування криміналістичних обліків є дуже важливим аспектом як для теоретичної частини вчення про інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів, так і для практики їх використання у розслідуванні злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як В.В. Бірюков, А.Е. Волкова, Е.А. Разумов та деякі інші, на монографічному рівні досліджували правові засади створення та функціонування криміналістичних обліків. Розглядаючи правові засади створення та функціонування криміналістичних обліків, одні дослідники наводять перелік законів і відомчих

нормативних актів, наголошують на потребі у відомчому нормативному акті, в якому б відбивалися загальні вимоги до створення та функціонування інформаційних систем у правоохоронних органах [1, с. 539–553]. Іншими – вносилися пропозиції щодо внесення змін до певних норм КПК України [2, с. 69–73].

Метою та завданнями статті є дослідження та аналіз чинних нормативно-правових актів із визначенням правових підстав створення та функціонування криміналістичних обліків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правовим підґрунтям створення й функціонування криміналістичних обліків МВС України є закони України, постанови Кабінету Міністрів України, а також відомчі (міжвідомчі) накази й інструкції.

Оскільки криміналістичні обліки являють собою інформаційно-пошукові системи, то на них поширюється дія законів України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про захист персональних даних».

Наприклад, у статті 3 Закону України «Про інформацію» серед основних напрямів державної інформаційної політики наводяться такі: «... забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення інформаційних систем і мереж інформації; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору» [3].

З метою задоволення цих потреб органи державної влади створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази та банки даних.

У статті 5 Закону України «Про Національну програму інформатизації» (далі – Програма) зазначається, що «головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян і суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави». Одним з основних завдань Програми є «... створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування» [4].

Зокрема, на виконання поставленого Програмою завдання було створено у 2017 році інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ПНП) та автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення (далі – АІС ОП), що є складниками єдиної інформаційної системи МВС.

У зв'язку з тим, що в криміналістичних інформаційно-пошукових системах МВС України обробляються персональні дані фізичних осіб, то функціонування криміналістичних обліків регулюється нормами Закону України «Про захист персональних даних». Відповідними абзацами статті 2 Закону визначено поняття персональних даних та обробки персональних даних. Наприклад,

персональними даними визнаються «... відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована». Під обробкою персональних даних розуміють «... будь-яку дію або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання та поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, зокрема, з використанням інформаційних (автоматизованих) систем» [5]. Дія Закону поширюється на діяльність з обробки персональних даних, що здійснюється із застосуванням як автоматизованих засобів, так і неавтоматизованих засобів, які містяться в картотеці чи призначені для внесення в картотеку.

Загальні положення захисту інформації у сфері обробки відомостей в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах регулюються Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [6].

Також про необхідність створення та функціонування численних криміналістичних інформаційних систем (баз даних) у правоохоронних органах зазначається у відповідних законах про певні органи. Стосовно Національної поліції України, то правове регулювання її діяльності у сфері функціонування криміналістичних обліків є викладеним нижче.

Законом України «Про Національну поліцію» визначено повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень шляхом здійснення інформаційно-аналітичної діяльності. Наприклад, у статті 25 ідеться про право:

- формувати бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;
- користуватися базами (банкми) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;
- здійснювати інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;
- здійснювати інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями [7]. Вказаною нормою чітко визначаються напрями інформаційно-аналітичної діяльності підрозділів ДІАП НП.

Статтею 26 наведеного вище Закону визначено перелік баз даних, які формуються поліцією з метою здійснення своїх повноважень. До їхнього числа належать упорядковані та систематизовані інформаційні дані про: 1) осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; 2) кримінальні та адміністративні правопорушення, осіб, які їх учинили, рух кримінальних проваджень; 3) обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; 4) розшук підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; 5) розшук осіб, зниклих безвісти; 6) установлення особи невідомих трупів і людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком; 7) зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, події, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайні ситуації; 8) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт); 8) осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією; 9) зареєстровані кримінальні та адміністративні корупційні

правопорушення, осіб, які їх учинили, та результати розгляду цих правопорушень у судах; 10) іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні; 11) викрадені номерні речі, цінності та інше майно, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речі, пов'язані з учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян; 12) викрадені (втрачені) документи за зверненням громадян; 13) знайдені, вилучені предмети та речі, зокрема заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери; 14) викрадені транспортні засоби, які розшуковуються у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлені безгосподарні транспортні засоби, а також викрадені, втрачені номерні знаки; 15) видані дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху та дозволу на рух окремих категорій транспортних засобів; 16) зброю, що перебуває у володінні й користуванні фізичних та юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї; 17) викрадену, втрачену, вилучену, знайдену зброю, а також добровільно здану зброю із числа тієї, що незаконно зберігалася; 18) бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до Закону [7]. Необхідно зазначити про той факт, що більшість криміналістичних обліків НП, адміністрування якими здійснюють підрозділи ДІАП, є вперше законодавчо регламентованою за історію свого існування.

Безсумнівно, що закріплення на законодавчому рівні здійснення поліцією інформаційно-аналітичної діяльності, її повноважень у цій сфері, переліку баз даних (криміналістичних обліків), а також відповідальності за протиправне використання інформаційних ресурсів є позитивним нововведенням у правовому регулюванні зазначеної сфери, порівняно з попереднім станом нормативно-правового забезпечення.

Окрім того, тією ж статтею передбачено збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК). Також Законом визначено деякі права та обов'язки поліції щодо використання інформаційних ресурсів, а також відповідальність за їх протиправне використання.

Не варто забувати й про такий вид службової діяльності органів НП України, як оперативно-розшукова, що також потребує інформаційного супроводу. Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено право органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, створювати та застосовувати автоматизовані інформаційні системи. А у статті 9 ідеться про гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, де визначено обов'язок підрозділів, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, забезпечувати можливість надавати дані про особу на запит органів досудового розслідування, прокуратури чи суду [8].

Отже, можна стверджувати, що на рівні законів розглядаються питання про функціонування певної галузі чи відомства із зазначенням їхнього права чи обов'язку щодо створення та функціонування інформаційних систем із метою забезпечення виконання своїх завдань. Правоохоронним органам надається право створювати криміналістичні бази (банки) даних, що сприяють у розслідуванні злочинів та у здійсненні оперативно-розшукової діяльності.

Нормативні акти нижчого рівня – накази, положення й інструкції – видаються для організації та регулювання облікової-реєстраційної діяльності. Саме вони детально регламентують функціонування певного виду обліку. Серед таких норматив-

но-правових актів є такі, що 1) регулюють діяльність певного підрозділу чи служби; 2) регулюють певний вид обліку. Розглянемо їх більш детально стосовно підрозділів ДІАП та Експертної служби МВС як основних суб'єктів адміністрування та формування криміналістичних обліків.

Положенням про Департамент інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України визначено загальні положення діяльності ДІАП, серед яких зазначається формування баз (банків) даних. Також у розділі 1 Положення до завдань ДІАП заохочено формування, координацію та супроводження інформаційних підсистем інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Далі, у розділі 2 Положення закріплено, що ДІАП має забезпечувати запровадження в системі поліції криміналістичних обліків різного призначення, а саме: оперативно-розшукових, персонально-довідкових, дактилоскопічних, статистичних та інших [9]. У ньому перелічуються бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України через ІТС ІПНП.

Положенням про Експертну службу МВС України також визначаються її завдання. У сфері обліково-реєстраційної діяльності Служба має забезпечувати функціонування обліку знярядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів, функціонування інформаційно-пошукових систем [10].

До підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють певні види криміналістичних обліків, належать такі: Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»; Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС; Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Гарпун» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»; Порядок доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України; Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України; Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини та деякі інші [11–16]. У них детально наведено завдання обліків, форми та способи відображення інформації в облікових одиницях, їхню структуру та систему, а також порядок надання доступу до інформаційних масивів.

Наприклад, в ІП «Гарпун» ІТС ІПНП обліку підлягають відомості про розшук транспортних засобів, які стали засобом, предметом кримінального або адміністративного правопорушення або місцезнаходження яких встановлюється під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. У підсистемі міститься докладна інформація про ТЗ, подію правопорушення та ініціатора розшуку. Наявність такої інформації на обліку забезпечує її достовірність, належність до конкретного провадження та можливість здійснювати перевірки.

Безперечно, що наявність інструкцій із регулювання порядку формування певних видів криміналістичних обліків забезпечує досконале правове регулювання кожної ланки облікової діяльності. Аналогічну думку висловив В.В. Бірюков у своїй монографії: «Саме детальна регламентація створення та функціонування певного виду обліку створює умови достовірності, відносності, можливості перевіряти інформацію, яка вміщується до певної інформаційної системи» [1, с. 548–549].

Що стосується дослідження нормативно-правового забезпечення інформаційно-аналітичної та інформаційно-пошукової діяльності інших органів МВС України, то воно в нашій статті обмежується основними актами, в яких надається право відповідним органам формувати криміналістичні інформаційні системи. Підрозділами Державної прикордонної служби МВС України, Державної міграційної служби України, а також Територіального сервісного центру МВС теж створюються інформаційні системи, але вони не є основними суб'єктами здійснення такої діяльності, а їхні системи можуть бути використані та сприяти у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Наприклад, до прав Державної прикордонної служби МВС України заохочено повноваження створювати та використовувати в інтересах оперативно-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю та протидії незаконній міграції інформаційні системи, зокрема банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України; осіб, які вчинили правопорушення, протидію яким заохочено до компетенції Служби; осіб, яким відповідно до законодавства заборонений в'їзд в Україну або тимчасово є обмеженням право в'їзду з України; недійсних, викрадених і втрачених документів на право в'їзду за кордон та в інших передбачених законами випадках [17].

З метою запобігання та протидії нелегальній міграції, іншим порушенням міграційного законодавства завданням Державної міграційної служби (далі – ДМС) України відповідним Положенням закріплюється забезпечення створення, удосконалення, розвитку, супроводження та підтримка функціонування єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами та інших інформаційних ресурсів, необхідних для виконання покладених на ДМС завдань [18].

Постановою Кабінету Міністрів України затверджено положення про територіальний сервісний центр МВС [19], до функцій якого заохочено формування Єдиного державного реєстру МВС, що дає змогу отримати вичерпні дані під час розслідування злочинів про транспортний засіб і його власника; оголошення його у розшук, визнання речовим доказом чи зняряддям злочину; кількість власників; заміну кольору; наявність ДТП.

Висновки. Детальний аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення функціонування криміналістичних обліків (баз даних) дає підстави для таких висновків. Сформована правова база, що регламентує обліково-реєстраційну діяльність, є досить великою та дає можливість державним органам системи МВС створювати та використовувати криміналістичні інформаційні системи в діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

Нормативно-правові акти, що регламентують інформаційну діяльність, умовно можна поділити на три групи залежно від юридичної сили. Наприклад, до першої групи належать закони, постанови Кабінету Міністрів та укази Президента. У них ідеться про необхідність і доцільність ведення в певному відомстві облікової діяльності. Відомчі накази й інструкції, що регламентують діяльність певної служби та визначають види криміналістичних обліків, які формуються та функціонують у їхній структурі, належать до другої групи. До третьої групи належать накази й інструкції, в яких закріплено створення та функціонування певних криміналістичних обліків. Саме детальна регламентація функціонування певного виду обліку позитивно відображається на ефективності їх використання в процесі розслідування злочинів.

Водночас певна низка проблем, пов'язаних із правовим регулюванням функціонування криміналістичних обліків, залишаєть-

ся невіршеною. Детально регламентуючі функціонування криміналістичних обліків інструкції хоча й існують, але їхня кількість є замалою, порівняно з чисельністю створених обліків інформаційних та експертних підрозділів. Таке становище є негативним і потребує додаткової уваги з боку законодавця в частині внесення відповідних змін до деяких нормативно-правових актів, що регламентують функціонування криміналістичних обліків.

Окрім того, інструкції щодо адміністрування зазначених обліків, які ведуться експертними підрозділами, є застарілими у зв'язку з їх прийняттям задовго до реформування системи МВС. Сьогодні створена Експертна служба МВС України, яка відокремлена від Національної поліції, її діяльність регламентується новим Положенням. Безсумнівно, що оновлення потребують й інші нормативно-правові акти стосовно обліково-реєстраційної діяльності, яку здійснюють експертні підрозділи.

Література:

1. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: монографія. Луганськ: РВС ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 664 с.
2. Волкова А.Э., Разумов Э.А. Информационно-справочные криминалистические учеты: теория, организация, использование. Сумы: ИПП «Мрія», 2013. 344 с.
3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 14.05.2018).
4. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 1 серпня 2016 р. № 7498-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр> (дата звернення: 14.05.2018).
5. Про захист персональних даних: Закон України від 30 січня 2018 р. № 2297-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 14.05.2018).
6. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. № 8094-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр> (дата звернення: 15.05.2018).
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 15.05.2018).
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 15.05.2018).
9. Положення про Департамент інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України: наказ НПУ №1060 від 11 жовтня 2017 р. 12 с.
10. Положення про Експертну службу МВС України: наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1343. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (дата звернення: 16.05.2018).
11. Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС: наказ МВС України від 20 жовтня 2017 р. № 870. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1433-17> (дата звернення: 16.05.2018).
12. Положення про територіальний сервісний центр МВС: наказ МВС України від 29 грудня 2015р. № 1646. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0156-16> (дата звернення: 16.05.2018).
13. Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказ МВС України від 3 серпня 2017 р. № 676. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17> (дата звернення: 16.05.2018).
14. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10 вересня 2009 р. № 390. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09> (дата звернення: 17.05.2018).
15. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Гарпун» інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказ МВС України № 497 від 13 червня 2018 р. 11 с.
16. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України № 19/50-227н від 19 вересня 2013 р. 7 с.
17. Про Державну прикордонну службу України: закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 17.05.2018).
18. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014> (дата звернення: 18.05.2018).
19. Про організацію доступу до відомостей персонально довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 29 листопада 2016 р. № 1256. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-17> (дата звернення: 18.05.2018).

Приходько В. О. Нормативно-правове забезпечення використання криміналістичних учетов МВД України

Анотація. Стаття посвячена изучению правовых оснований использования криминалистических учетов МВД Украины. Исследованы и проанализированы действующие нормативно-правовые акты, регламентирующие их функционирование. Освещено современное состояние правового регулирования криминалистических учетов.

Ключевые слова: криминалистические учеты, правовые основания, правовое регулирование, МВД Украины.

Prykhodko V. The normative and legal provision of criminalistics databases of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

Summary. The article is devoted to the analysis of criminalistics database's legal causes. The current normative and legal acts are researched and analyzed. The present state of database's legal regulation is elucidated.

Key words: criminalistics databases, legal causes, Ministry of Internal Affairs of Ukraine.